દોરાબજીના દીકરાઓની રમુજ વારતા.

સુરત

"મોદાખક્ષ" પ્રેસ

એમ. જે. પોસ્ટવાલા, નાણાવટ.

દોરાબજીના છોકરાઓની રમુજી વાર્તા.

લખનાર—ધીરજરામ દલપતરામ વર્મા.

સવારનો પહોર હતો, સૂર્ય મનહરણ જ્યોતિઓ બતાવતો ચડતો જતો હતો. શહેરના લોકો ઉત્સાહભેર પોતપોતાને કામે લાગેલા હતા. આ વખતે શાહનગરના રાજાના દરબારમાં કોઈ અલૌકીક આનંદ દેખાતો હતો, કચેરી પ્રશંસનીય માણસોથી ભરાએલી હતી. રાજા પોતે સુશોભિત સિંહાસન ઉપર બીરાજમાન થએલા હતો. કારભારી, મહેતાઓ, મુત્સદીઓ અને મોટા મોટા ઉમરાવો કચેરીમાં શોભી રહ્યા હતા, વિદ્વાન શાસ્ત્રીઓ, ભાટ અને ચારણો પણ બેઠેલા હતા.

કચેરીમાં અનેક જાતના આનંદીત દેખાવો જતા હતા, તેમજ આનંદમય વાણીથી વખાણ વદનારા કવિઓ પણ પોતાની કાવ્ય ચાતુરીની પ્રસાદીનો વરસાદ વરસાવતા હતા. આ વખતે દરબારના સિપાઈઓએ એક ઘરડા પારસીને મુસ્કેટાટ બાંધેલો કચેરીમાં રજુ કીધો. ડોસાને જોઈ રાજાએ કહ્યું અરે બુઢા પારસી, તારૂં નામ શું અને તું કયાંનો રહેવાસી છે? પારસી બોલ્યો—સાહેબ, મારૂં નામ દોરાબજી છે અને હું ઈરાનશહરનો રહેવાસી છું. આથી રાજા એકદમ ગુસ્સે થઈને બોલ્યો—જાઓ સિપાઈ, આ ડોસાને શૂળીએ ચડાવી દો. પારસી બોલ્યો—સાહેબ, આપનું કલ્યાણ થાઓ, આપ મારા ઉપર ઘણોજ ઉપકાર કરો છો. પરમેશ્વર આપને ગુણવાન અને લાયક એવા ઘણા પુત્ર આપો અને આપને લાંબી આવરદા ભોગવવા આ ગાદી ઉપર કાયમ રાખો, એ મારો આશિર્વાદ છે.

“મરવા સુતેલો માણસ પણ જીવવાની આશા મુકી શકતો નથી, તો એ ડોસા, તને હું એકદમ ફાંસીએ ચડાવુંછું તેથી તું રાજી શા સારૂ થાય છે?” રાજાએ આશ્ચર્યતાથી પુછ્યું. “આગળ મેં જે તારા જેવા માણસોને શૂળીએ ચડાવ્યા તે તમામ જીવવાને માટે અનેક કાકલુદીઓ કરતા હતા. અને જીવવાનો રસ્તો શોધતા હતા અને તારી રીત એથી ઉલટી શા કારણથી છે?”

"સાહેબ, મેં શો ગુનોહ કીધો છે કે મને ફાસી દેઓછો?" ધરડા પારસીએ આતુરતાથી પુછ્યું. "જો મને તે જણાવવામાં આવશે તો હું ઘણી ખુશીથી મારી હકીકત જણાવીશ.

"ફીરંગી લોકો સાથે અમારે વેર પડયું છે." રાજાએ કહેવાનું શરૂ કર્યું. "તેથી અમારી રૈયતમાંનો કોઇ પણ સખ્સ ફીરંગીના રાજમાં જાય છે તો તે લોકો તે અમારા માણસને જીવથી મારે છે અને તેથી તેની રૈયતનો માણસ અમારા રાજમાં આવે છે તેને અમે મારીએ છીએ. તું ફીરંગીની રૈયત છે માટે ફાંસી દેવાનો મારા રાજનો કાયદો ફીરંગીની રૈયત તરીકે તને લાગુ પડે છે. એ સિવાય બીજું કશું કારણ નથી. બોલ તું શા કારણથી રાજી થાય છે તે."

"સાહેબ, કદાપી પાછળથી આપ મને ફાંસીએ ચડાવો નહીં તો હું શું કહું?" પારસીએ જણાવ્યું. "મને મરવાની બહુ ઇચ્છા છે."

"હું મારા કાયદા ઉપર પગ મુકનાર નથી" રાજાએ ક્રુરતાની રીતથી કહ્યું. "ગમે તેવાં કારણો છતાં, ગમે તેવી ધાસ્તી આવી પડતાં છતાં અને ગમે તેવા જોખમ છતાં હું તેની દરકાર નહીં રાખતાં મારા કાયદાને બરાબર માન આપું છું. કોઇના ડરાવ્યાથી હું ડરી જાઉં તેવો નથી. મારી દયાથી હું કોઇને એક જુદી રીતે બચાવું તે વાત જુદી છે, તોપણ શતરૂની રૈયતમાંના કોઇપણ માણસને આજ દીવસ સુધીમાં બચાવ્યો નથી. તેમ તે લોકોની સામે હું એક વિક્રાળ સિંહથી પણ વિક્રાળ છું, હવે તારો શક દુર કરી તું તારી વાત બીન ધડક આગળ ચલાવ."

"સારૂં સાહેબ, ત્યારે હું મારી દુઃખની કથા આગળ ચલાવું છું." પારસી બોલ્યો. "કેમકે તે આપને સાંભળવાની ઇચ્છાજ છે, ત્યારે મારે કહ્યા વિના છુટકો નથી.

"દીવ બંદરના રેહેનાર શરાફ ખાનદાનમાં મારો જન્મ થયો છે, મારો બાપ કેખુશરો શરાફ એક મોટો, પૈસાદાર શેઠીયો ગણાતો હતો. આખા દીવમાંજ નહીં પણ આસપાસના વીશ વીશ પચીસ પચીસ ગાઉમાં તે એક પૈસાદાર વેપારી તરીકે જાહેર હતો. તેનો વેપાર મનમાનતો અને મોટો હતો. ગાડી ઘોડા અને બંગલા બગીચાની મોજ તે ભોગવતો હતો. મારા સિવાય તેને બીજું કાંઇજ છોકરૂં નહોતું, તેથી તે મને ઘણું લાડ લડાવતો

હતો. તેની સઘળી આશાઓ મારા એકમાંજ સમાએલી હતી, મારી સઘળી મોજમજાઓને લગતો સામાન તે હરદમ તૈયાર કરાવતો હતો. આ વખતે મારી મા પણ જીવતી હતી. બંને જણનો પ્યાર મારા ઉપર અનહદ હતો તેથી તેઓ અને હું સૌએ સુખી હતાં.

"સુખના દિવસો ઝાઝી મુદત ટક્યા નહીં. મારો બાપ કોલેરાના રોગથી બેહેસ્તનસીન થયો. તેના મરણના ગમથી મારી મા પણ થોડા દિવસોમાં મરણ પામી. મારાં બે વ્હાલાંઓ મુને નાની ઉંમરમાં એક મોટા વિશાળ ઘરમાં મુકીને ચાલી ગયાં. પૈસો પુષ્કળ હોવાથી મને તેઓને વિષે કાંઇ બહુ લાગ્યું નહીં.

"મારા ઘરમાં કામકાજ કરવાને એક પારસી બુઢિયાંને મેં નોકર તરીકે રાખી અને બીજા બે ત્રણ મરદ નોકરો પણ વધાર્યા.

"હવે હું ઘરમાં શેઠ તરીકે ઓળખાવવા અને વખણાવા લાગ્યો. દરેક કામ મારા હુકમ મુજબજ થતું હતું. મારા બાપના વખતના મેહેતા મુનસીઓને મેં કાંઇ રજા આપી નહોતી. કેમકે આગલો વેપાર મેં જેમનો તેમ ચાલુ રાખ્યો હતો, તેથી મારી આબરૂ જેમની તેમ સાચવાઇ રહી હતી. મારા બાપની હૈયાતીમાં તેણે મને સારી કેળવણી આપી હતી તેથી હું વેપારના કામમાં માથું મારવાને શક્તિમાન થયો હતો.

"થોડાં વરસો બાદ હું એક બાહોશ વેપારી તરીકે ગણાવા લાગ્યો અને મારી વેપાર કરવાની હોંસ વધી. મેં મુંબઇમાં એક નવી કોઠી બાંધવાનું નક્કી કર્યું અને મુંબઇમાં જાતેજ વેપાર ચલાવવાના ઇરાદાથી હું પોતે ત્યાં જઇ રહ્યો. હું એક ચડતી જુવાનીનો આદમી હતો અને વળી વેપાર કરવામાં શોકીન હતો તેથી વખતે ગાડીમાં બેસીને કે પગે ચાલીને મુંબઇના ઘણાં બજારોમાં દરરોજ ફરી વળતો હતો. જે માલ ખરીદ કરવાનું મારૂં મન થતું તે હું તરત ખરીદ કરતો હતો. થોડા માસમાં મુંબઇનાં સઘળા બજારોમાં હું એક નામીક વેપારી તરીકે જાહેર થઇ ગયો, તેથી જગે જે માલ દેશાવરથી આવ્યો હોય તે મને બતાવ્યા સિવાય કોઇ વેચતું નહીં. થોડા માસ પછી મેં દરરોજ બજારમાં જવાનું માંડી વાળ્યું હતું અને એક નવરોજજી

દલાલ નામના પારસીને બજાર ભાવ લાવી આપવાનું સોંપ્યું હતું. નવરોજજી દલાલ એક નામીચો દલાલ ગણાતો હતો. વળી તે કમીને ભાવ કરે તેવો ચાલાક ગણાતો હતો. વેપારમાં પણ તેનું સારૂં ધ્યાન પહોંચતું હતું, તેથી તે એક મારો અચ્છો સલાહકાર હતો.

"વેપારના કામ પ્રસંગે વારંવાર નવરોજજીનું આવવું મારે ઘેર, તેમજ મારૂં જવું તેને ઘેર થતું હતું. હું હમેશાં તેના ઘરનાંઓની સાથે હળોટાઈ ગયો હતો, કેમકે મારો રમુજી સ્વભાવ તેનાં ઘરનાંઓને ઘણોજ પસંદ આવતો હતો. નવરોજજી દલાલની નાની દીકરી શીરીન તો મને દેખતી કે ખડખડાટ હસી પડતી હતી અને પોતાની માને કહેતી કે આપણું હસામણું હથિયાર આવ્યું. શીરીનની ઉંમર સોળ વરસની, અને મારી અઢાર વરસની હતી. શીરીન એક નાજુક તેમજ ખુબસુરત અબળા હતી. હું પણ તે દહાડે કાંઈ તેનાથી કમતી નહોતો, તેવી ઘણી વખત તેણીની મા મારી ખુબસુરતી અને બુદ્ધિશાળીપણાના વખાણ કરતી તે વખતે તેણી (શીરીન) શરમાળ માફક પડતી હતી. કોઈ વખત નવરોજજી દલાલ કે મેહેરબાઈ (શીરીનની મા) ઘરમાં ન હોય અને શીરીન એકલી હોય તે વખતે પણ હું જતો આવતો હતો. શીરીનનાં પ્યારભર્યાં વચનો અને બુદ્ધિશાળીની સંગતથી હું ખીલતો જતો હતો, અને મારો પ્યાર શીરીનને જાહેર કરૂં, એમ મારૂં દિલ થતું હતું, પણ તેણી મારો પ્યાર કબુલ કરશે કે નહીં, તે વિશે શક હોવાથી હું ચુપ મારી જતો હતો. શીરીન મને અંતરમાનેથી ચહાતી હતી, પણ તે હું કેમ જાણી શકું.

"એક વખત નવરોજજી દલાલની મારફત મેં મોટો સોદો કીધો અને તે વેપારમાં મને નફો પણ મોટો રહ્યો. આ નફાની ખુશાલીમાં મેં એક મોટી પાર્ટી આપી તેમાં નવરોજજી દલાલના ઘરનાં સૌને પણ નોતરેલાં હતાં. જ્યારે સઘળી મીજલસ મારે ઘેર એકઠી થઈ ત્યારે મને થયેલા લાભની ખુશાલી બદલ આજની મીજલસ મેળાવવાનો મેં નિશ્ચય કીધો હતો તે મેં જણાવ્યું, અને તેથી મારા કેટલાક સારા સ્નેહીઓએ મારી વેપાર શક્તિનાં વખાણ કર્યાં. નવરોજજી દલાલે મારા સાહસિકપણા વિષે એક હક બોલવું કર્યું અને મારા તરફનો પોતાનો સંતોષ

જાહેર કીધો. ત્યાર પછી મેં વેપાર વિષે એક લંબાણ ભાષણ કર્યું અને તે સૌને પસંદ આવ્યું. સૌએ આજની મીજલસ ઘણી સંતોષકારક જણાવી અને પછીથી સભા વિસર્જન થઈ.

"સભાનું કામ ચાલતું હતું, તે પુરૂં થવાની થોડો વખત અગાઉ શીરીન ઉઠીને મારા લખવાના રૂમમાં ગઈ હતી અને જ્યારે સભાનું કામ પુરૂં થયું ત્યારે ત્યાંથી નીકળી આવી પોતાના મા બાપ સાથે પોતાને ઘેર ગઈ હતી.

"ત્યારે શું શીરીન મારાથી દૂર રહેવા માગતી હશે, કે મારા ભાષણથી કંટાળી હશે? તે મારા ભાષણ વખતે મારા લખવાના એકાંત ઓરડામાં ભરાઈ બેઠી તે સભાનું કામ પુરૂં થતાં સુધી બહાર નિકળી નહીં; એ તે શું? પણ રે તેની જતી વખતની ચમકતી ચસ્મો મારા તરફ ફેંકી તેજ ખરી પ્રેમની આગાહી આપતી હતી, પણ ત્યારે તે એકાંત ઓરડામાં ભરાઈ બેઠી શા સારૂ હશે?

"ગમે તેમ હોય પણ હું તેનો ભેદ સમજી શકયો નહીં, અને તે વિષે બીજી કશી કનવાર પણ કીધી નહીં. બજારમાં કામ હોવાથી ગાડી જોડાવી હું બજારમાં ગયો.

"બજારમાં લેવા યોગ્ય માલ હતો, પરંતુ નવરોજજી દલાલ હજુ આવ્યા નહોતા. તેથી મેં મારા ગાડીવાનને દલાલના ઘર તરફ ગાડી હાંકવા કહ્યું. થોડીવાર પછી ગાડીવાને ખબર આપી કે નવરોજજી દલાલનું ઘર આવી લાગ્યું છે. હું તરત નીચે ઉતર્યો અને નવરોજજી દલાલના ઘરમાં દાખલ થયો.

"અંદર જતાંજ નવરોજજી તથા તેનાં બાનુબાનુઓએ મને માનથી બોલાવ્યો અને ખુરસી આપી.

"'તમે તો આજે બજારમાં નહીં આવ્યા નવરોજજી' મેં ખુરશી ખેંચી બેસતાં કહ્યું. 'આજે માલ ઘણો સારો છે પણ તમારી સલાહ વિના તે લેવા મને ગમ્યો નહીં, કેમ હવે આવશો?'

"'તમારે ઘેર જરા વધારે જમાયું તેથી જરા પેટ ભારે થયું છે હોરાબજી' નવરોજજીએ ચલાવ્યું. 'વળી અમે તો તમારે ઘેર જમ્યાં, પણ તમે——'

"'નહીં શેઠ,'' મેં કહ્યું. 'તે પણ તમારૂંજ છે.'

“‘એમ હોય કે? નવરોજજીએ ખડખડાટ હસીને કહ્યું. ‘શીરીન, શીરીન, પેલું ફ્રુટ લાવ બા, આપણા ઘરમાં દોરાબજી આવ્યા છે’

“શીરીન ફ્રુટ લઇને આવી પોતાના બાપની પાસે તે મુક્યું અને નીચી નજરે તેને સાફ કરવા બેઠી. અરેરે શીરીનને આ શું થયું? જે શીરીન હરરોજ મને રમુજી દોરાબના નામથી બોલાવતી હતી, જે શીરીન મારી સાથે તરેહવાર વાતો કરી હસતી તથા હસાવતી હતી અને જે શીરીન વારંવાર મારો ચેહેરો ટીકીને જોતી હતી; તે શીરીન આજે બદલાઇ ગઇ લાગી. મારી સામે નજર કરવાના પણ અખાડા કીધા ત્યારે આવકાર તો આપેજ ક્યાંથી? એને શું થયું હશે?

“‘દીકરી શીરીન.’ નવરોજજીએ કહ્યું ‘દોરાબજી આવ્યા છે.’

“‘હા બાવાજી, હું જાણું છું.’ શીરીને નીચી નજરેજ જવાબ દીધો.

“‘મારે કેમ આજે તો બોલાવતાં પણ નથી શીરીનબાઇ.’ મેં કહ્યું. ‘હરરોજ તો હસો છો, રમો છો અને બે ટાહી મીઠી વાત પણ કરો છો, આજે એવા અખાડા કેમ કીધા’

“‘કાંઇ નહીં દોરાબજી’ શીરીને કહ્યું. મારો સ્વભાવ કાંઇ એવો છે”

“અરે ધૂળનો સ્વભાવ” નવરોજજી તપીને બોલ્યો. કોઇ પારકું આપણા ઘરમાં આવે તો તેને પણ આવકાર આપવો જોઇએ, પણ દોરાબજી તો આપણા ઘરના આદમી કહેવાય તેની સાથે વાત કરવાના પણ અખાડા કરવા તે શું ઠીક કહેવાય બાપુ?’

‘બાવાજી, મને શરમ થાય છે’ શીરીને નીચી નજરે ઉત્તર આપ્યો.”

“‘હરરોજ શરમ નહીં અને આજે શરમ ક્યાંથી આવી?’ નવરોજજીએ કહ્યું “તું જે ફ્રુટ તૈયાર કરી રહી છે તે તારે અને દોરાબજીને સાથે ખાવા બેસવું પડશે, કેમકે હું અને તારી મા દોરાબજીના ઘરમાં ખુબ જમ્યાં છીએ તું શરમમાં ભૂખી રહી હશે. વળી આપણા ઘરનું કોઇપણ તેની સાથે ખાવા બેસવું જોઇએ માટે તુંજ બેસ.’

“‘મેં ઘણું ખાધું છે બાવાજી’ શીરીને કહ્યું ‘હું તેવણની સાથે જમવા બેસી શકીશ નહીં.’ એટલું કહી તેણી ઓરડામાં તરત ચાલતી થઇ.

"'શીરીન, શીરીન, ન જા,' નવરોજજી તથા સૈનાં ધણી-આણી બંને બુમ પાડી ઉઠયાં. 'શી છોકરી, અમને પત કરતી નથી કે શું? તું અમને બેવકુફ થવા ધારે છે. આજદીન સુધી અમે તને ડાહી દીકરી સમજતાં હતાં પણ તારા જેવી મૂર્ખી તો જગતમાં કોઈકજ હશે. આવે છેકે?'

"શીરીન પાછી આવી નહીં. તેમ કશો ઉત્તર પણ આપ્યો નહીં. તૈયાર કરેલું ફ્રુટ મને તો ગમ્યું નહીં પણ નવરોજજીના આગ્રહથી તે ધણી ધણીઆણી સાથે બેસીને મેં થોડુ ખાધું. સૌની સાથે ખાવાને પણ શીરીન આવી નહીં. હવે તો મને ખાત્રી થઈ કે હું કોઇ પણ રીતે નાલાયકજ છું કેમકે શીરીન સમજુ છે તે તો હું અગાઉથીજ જાણતો હતો. વળી તે શરમાય છે એવું તેણી બોલી, પણ એમ શરમાવા જેવું તો કશું બન્યું નથી, ત્યારે મારી નાલાયકી સિવાય બીજુ શું? હું નાલાયક સાથે બેસતાં તે શરમાતી હશે. શીરીન, શીરીન, ગુલાબનો ગોટો હતી. કમળનો ઝુડો હતી, અને અમૃતનો કુવો હતી, તે શીરીન જ્યારે બોલવા વરીકનો પણ વાંધો લઈ બેઠી ત્યારે હવે મુંબઇમાં રહીને કરવું છે શું? મારૂં દીલ દીવ તરફ પાછું ફરવા લલચાયું, પણ હજુ શીરીનની છબી ભુલાવાનું ગમતું નહોતું. અરે આ શી કુદરતની લીલા. આ વીચારો મને થોડી પળમાં આવ્યા હતા, પછી નવરોજજીને મારી ગાડીમાં લઇ બજારમાં ગયો અને સોદો અનુકૂળ પડયો તેમ કરી નવરોજજીને તેના ઘર તરફ વિદાય કીધા અને હું મારા ઘર તરફ આવ્યો. જુદા પડતી વખત નવરોજજી હવાલ મારી માગવાને ચુકયા નહોતા. તેણે કહ્યું હતું કે—જુઓ શેઠ, પેલી મારી દુકતીએ તમારૂં અપમાન કીધું છે માટે માફ કરજો. મેં તેને યોગ્ય ઉત્તરથી ધીરજ આપી અને જણાવ્યું કંઈ નહીં. હું કોઈ પણ રીતે નાલાયક હોઇશ. આ ખુલાસો જોકે મને તો બરાબર લાગતો હતો પણ નવરોજજીને સખત જણાયો તેથી આંખમાં આંસુ લાવી ગયા હતા. મેં તેને ધીરજ આપી પોતાને ઘેર મોકલ્યા હતા.

"હું જ્યારે મારા ઘરમાં આવ્યો ત્યારે તે મને દોજખ કરતાં પણ વધારે દુઃખદાયક માલમ પડયું. કોઇ જગોએ ગોઠે નહીં. સર્વ જગાઓ ખાવા દોડતી હોય એવું લાગતું હતું. શીરીન, શી-

રીનને શીરીન, યાદ આવ્યા કરતી હતી. શીરીનનો પ્યાર મારા હૃદયમાં પૂર જોસથી પ્રકાશતો હતો. આ વખતે તે ઘણોજ જોસમાં ભડકા રૂપે મને સળગાવી મારતો હતો. લખવું, વાંચવું કે કામ કરવું ગમતું નહોતું. સુવું, બેસવું, ઉભા રહેવું કે ફરવું, તે પણ ગમતું નહોતું. આજે શીરીનની પેઠે મારો સ્વભાવ પણ બદલાયો હતો. જીવને જરા આરામ મળે માટે પલંગમાં જરા હું લેટી ગયો.

"હું પલંગમાં હતો એટલામાં એક નોકરે આવી મને પુછયું કે, સાહેબ, આપ કહેતા હતા તે દીવનો કાગળ લખ્યો કે નહીં. દીવ જનાર વહાણ તૈયાર થયું છે હું એકદમ જાગી ઉઠયો અને કાગળ લખવા બાબત ગમતું તો નહોતું પણ લખ્યા વિના છુટકો નથી એમ સમજી લખવાની ઓરડીમાં ગયો.

મારી લખવાની ટેબલ પાસે ખુરસી તાણીને હું બેઠો અને દીવનો કાગળ લખી તે બીડતા નોકરને સોંપ્યો, એટલામાં એક મારા સિરનામાનો કાગળ મારી નજરે પડયો તરત મેં તે ઉચકી લીધો અને કવર તોડી વાંચવું શરૂ કીધું

"મારા પ્યારા ભરથાર દોરાબજી

નમ્રતા સાથે વિનંતી કે, હું ઘણી મુદતથી તમારી લાગણીની તપાસ કરતી આવી છું. તમારો અને મારો મેળાપ ઘણી વખત મારા ઘરમાં મારી માની રૂબરૂ તેમજ એકાંતમાં થયો છે, તે વખતથીજ તમારી કેળવણી વિષે મારો ઊંચો મત હતો; પરંતુ આજના તમારા વેપાર સંબંધી બાબતથી મારી પૂરેપુરી ખાત્રી થઈ ચુકી છે. હું તમને મારા ભરથાર તરીકે આજથી અને આ ચીઠીથી કબુલ કરૂં છું જો આપ મને ચહાતા હોતો મારી આ માગણી કબુલ કરવા વિષે ખબર આપશો અને મારી મરજી આપના સાથે લગ્ન કરવાની છે તે મારા બાવાજીને જણાવશો. કદાચ તમે બીજી કોઈને ચહાતા હોતો ખુશીથી હું મારી આખી જીંદગી કુંવારી ગાળીશ, પણ બીજા કોઈ સાથે પરણીશ નહીં, એ નિશ્ચય સમજવું. હાલ એજ.

લી૦ તમારી ગરીબ દાસી

શીરીન.'

"આહા હા! કેટલો ફેરફાર, કેવો ભેદ એકદમ નહીં ધારેલી રીતે નહીં ધારેલે વખતે અને નહીં ધારેલો લાભ અકસ્માત થવાથી કયો પુરૂષ રાજી નહીં થાય? હું સીરીનને ચહાતો હતો એતો સૌ જાણે છે મારી માગણી મંજુર થાય કે નહીં, તે વિષેની ધાસ્તીમાં મેં મારો વિચાર શીરીનને જાહેર કીધો નહોતો તે હું આગળ બોલી ગયો છું હવે જયારે તે મારી ઈચ્છા મુજબજ શીરીન પોતે કબુલ થઇ છે ત્યારે હું કેમ ના કબુલ થાઉં શીરીનની શરમનું કારણ આ ચીઠ્ઠી હતી એમ હવે મને જણાયું. વલી તેણી મારા ભાષણ વખતે મારી લખવાની ઓરડીમાં ગઈ હતી તે પણ આ ચીઠ્ઠી લખવા સારૂજ ગઈ હતી એવી મારી ખાત્રી થઈ. શીરીન મને ચહાય છે અને તેપણ વળી ભરથાર તરીકે, તે કાંઈ ઓછા આનંદની વાત નહોતી. મનેતો રૂએ રૂએ હર્ષ વ્યાપી ગયો અને શીરીન સાથે લગ્ન કર્યા પછીથી તેણીને કેવા પ્રકારથી સુખ આપવું તે વિષેના વિચારમાં લીન થઈ ગયો.

"બીજે દિવસે હું મારા છત્ર પલંગમાં પડયો પડયો શીરીનની ચીઠ્ઠી વાંચતો હતો એટલામાં નવરોજી દલાલ મારી પાસે એક વેપાર સંબંધી ખબર લઈને ઉતાવલે પગે આવતા હતા. તોપણ હુંતો ચીઠ્ઠી વાંચવામાં લીનજ થયેલો હતો. જેને પ્યારનો અનુભવ હશે તેતો જાણતોજ હોગે જોઈએ કે પ્રેમની ચીઠ્ઠી વારવાર વાંચવા છતાં પણ કંટાળો આપતી નથી. જો હું ભુલતો ન હોઉં તો અત્યાર સુધીમાં લગભગ એકસો વખત કરતાં વધાર વાર હું શીરીનની ચીઠ્ઠી વાંચી ચુકયો હતો અને તોપણ વાંચવાની ઉલટ જેવીને તેવીજ હતી.

"કેમ શેઠ, આજે તો કાંઇ જરૂરી કાગળ વાંચવામાં લીન થયા લાગોછો' નવરોજીએ ખુરશી તાણી બેસતાં કહ્યું 'જો હરકત ન હોય તો એક સોદો કરવાની ખબર લઇને હું આવ્યોછું તે સાંભળી લેશો.'

"હું જે વાંચું છું, તે પણ એક સોદાનીજ વાત છે નવરોજજી, મેં ટકોરમાં કહ્યું "તમે ખબર લાવ્યા તે વેપારનો શોદો હશે અને હું વાંચું છું તે નસીબનો સોદો છે.'

"ત્યારે તો તમે સારી દલાલી મને પેદા કરાવશો શેઠ' નવરોજજીએ ખુબ મશ્કરી ચલાવી 'આજદીન સુધીમાં આવો સોદો મારા હાથથી થયો નથી,

"'તમારા માલની તમને દલાલી શાની જોઇએ નવરોજજી મેં તેજ ઢબે ચલાવ્યું. 'પારકા માલમાં દલાલી પણ તમારા પોતાના માલમાં પણ દલાલી?'

"'મારો માલ?' નવરોજજીએ આશ્ચર્યતાથી પુછયું' મારો માલ શું છે, તે હું પોતે પણ જાણતો નથી અને આ તમે શું બોલો છો?'

"'હું ખરૂં બોલુંછું નવરોજજી,' મેં દ્રઢતાની ઢબે કહ્યું 'અને જુઓ કરારનામું.'

"શીરીનના હાથની લખેલી ચીઠ્ઠી નવરોજજીના હાથમાં મુકી. નવરોજજી તે અવલથી આખર સુધી વાંચી ગયા અને પછીથી તે કામમાં પોતે પોતાની ખુશી બતાવી. વેપાર સંબંધી જે સમાચાર તે લાવ્યા હતા તે વિષે વાત ચીત કરી પોતાને ઘેર ગયા.

"થોડા દિવસ પછી હું અને સીરીન અદરાયાં અને વખત આવતાં લગનથી જોડાયાં. અમારા આ સુખભર્યા સંજોગથી બન્ને જણને આનંદ થતો હતો.

"પરમેશ્વરની કૃપાથી અમને એક નવો લાભ ઊત્પન્ન થયો. તે લાભ એ હતો કે, શીરીન હમેલદાર થઇ હતી. આ સમયે શીરીનને ખાતું પીતું ભાવતું નહોતું તેથી ઘણો વખત તે પોતાના બાપના ઘરમાં કાઢતી હતી.

"કાળની બલીહારી છે. લાભ સમયે લાભજ થાય છે. મને વેપારમાં ફરીથી એક મોટો નફો થયો અને તેજ તારીખે સવારના પાંચ વાગતે શીરીને બે છોકરાંને જન્મ દીધો. કેવો અમુલ્ય લાભ?

"બે છોકરાઓ એકી સાથે પ્રાપ્ત થયાની ખુશાલી બદલ ગરીબોને લુગડાં તથા ખાવાનું અને નિશાળીઆઓને રજા અપાવી.

"હવે હું મને પોતાને તથા શીરીનને ભાગ્યશાળી સમજવા લાગ્યો. તેમજ મેહેરબાઇ તથા નવરોજી પોતાને ભાગ્યશાળી સમજવા લાગ્યાં શીરીનની મોટી બેહેનને કાંઇ સતાન નહોતું તેમજ નવરોજજીને બે દીકરી સિવાય બીજું કાંઇ નહોતું. તેને મારા બે છોકરાઓથી નવી આશાએ સંતોષી બનાવ્યાં. તેઓ મારાં બંને બાળકને પોતાના તરીકે સાચવવા લાગ્યાં અને તેની સઘલી તરેહની સંભાળ નવરોજજી તથા મેહેરબાઈ રાખતાં હતાં. હજુ સુધી તે બાળકોને મેં કદી જોયાં નહોતાં.

જ્યારે ચાર મહિનાનાં મારાં બંને બાળકો થયાં ત્યારે શીરીન તેને લઈને મારે ઘેર આવી. બંને છોકરાઓ એક સરખા રૂપ, રંગ અને કદના હતાં. પરમેશ્વરે એકજ બીબાની અંદર બંનેને ઢાળી કાઢયા હોય એવા તે દીસતા હતા. તે બંનેમાંથી કયો મોટો અને કયો નાનો છોકરો છે તે હું તો શું, પરંતુ શીરીન પોતે પણ પિછાણી શકતી નહોતી. તેની ઓળખાણ રાખવા સારૂ શીરીને મોટાનો સફેત રેશમનો દોરો તથા નાનાને લાલ રેશમનો દોરો બાંધયો હતો, બંને છોકરા ઘણાજ ખુબસુરત હતા તેથી તે સર્વને પ્યારા લાગતા હતા.

મારો સસરો-નવરોજજી દલાલ એક સોદાના સમાચાર લઈને આવવાથી હું તેની સાથે મારી ગાડીમાં બજારમાં ગયો અને ત્યાં સોદો સામટો કરવાથી તેની ધમપછાડમાં છેક રાતના દસ વાગતે ઘેર આવ્યો ઘરમાં બેસતાજ મેં બેને બદલે ચાર છોકરા દીઠા મારા બંને છોકરા સ્વરૂપવાન હતા તે તો હું અગાઉથી કહી ગયો છું અને બીજા નવા બે છોકરા શામળા રંગના પણ આંખે નાકે નમણા હતા મેં શીરીનને પુછ્યું કે "આ બીજા બે છોકરા કોન છે?" ત્યારે શીરીને જવાબ દીધો કે "તે કાઠીઆવાડના કોલી નાછે,

"ઘણા દિવસ અગાઉ કેટલોક કાઠીઆવાડનો સંઘ ગોદાવરીની જાત્રા કરવા સારૂ અહિં આવ્યો હતો તે ગોદાવરી જઈ પાછો અહીં આવ્યો હતો. એ સંઘમાં એક કોળી તથા તેની ઓરત પણ હતાં પેલી કોળણને હમેલ હતા તેથી છોકરૂં જન્મતાં સુધી તેમણે મુંબઈમાં રહેવા નક્કી કર્યું હતું અને આપણા ઘરની પડોસમાં એક કોટડી ભાડે લઇ રહ્યાં હતાં. તેને વખત આવતા આ બે છોકરાઓનો જન્મ થયો. તે છોકરાઓ જરા મોટા થયા એટલે તેમણે પોતાને વતન જવા નક્કી કર્યું, પણ પાસે ખરચી ન હોવાથી ચિંતામાં પડયાં. આખરે બંને છોકરાને વેચી દેવાનો નિશ્ચય કીધો, પરંતુ તે છોકરાઓ બીજાને આપવાથી દુઃખી થશે એવું સમજી રડવા લાગ્યાં. વળી પોતાનાં બાળકને તજી દેવા તેઓને ગમતું નહોતું, પરંતુ કરે શું? તે બાળકો વેચ્યા વિના સિદ્ધિ નહોતી. કોળી તથા કોળણ બંને જણને રડતાં જોઈ હું ત્યાં ગઈ અને તેને રડવાનું કારણ પુછ્યું, ત્યારે તેણે પોતાના બંને દીકરાઓ વેચી નાંખવાનો વિચાર જણાવ્યો અને તે કોઈ સારે ઠેકાણે-સુખમાં પડે એવા લાયક કુટુંબમાં આપી દેવા મને ભલામણ કરી. મેં પોતેજ રાખવાનું તેમને જણાવ્યું ત્યારે તો તેઓ ઘણાંજ ખુસી થયાં અને તે છોકરાઓ મારે સ્વાધિન કીધા છે, મેં તેઓ રાજી થાય તેટલું નાણું આપ્યું છે. તેથી તેઓ આજે એક વહાણમાં પોતાન વતન તરફ ઉપડી ગયાં છે."

"'પારકાં છોકરાં વેચાણ લઇને આપણે શું કરવાં હતાં શીરીન" મેં નરમ ઠપકો દીધો, "જો તેના છોકરાં લઈને પૈસા આપ્યા તેના કરતાં તેઓને મદદ તરીકે પૈસા આપ્યા હોત અને તેઓનાં છોકરાં તેઓને સ્વાધિન કીધાં હોત તો તે વધારે રાજી થાત.'

"'ખરી વાત છે દારાબજી' શીરીને કહ્યું 'મને પણ તેમજ કરવા દીલ થતું હતું. પરંતુ તે બંને ભાઇઓ પણ આપણા છોકરાઓની પેઠે એક સરખાજ રૂપ, રંગ અને કદના છે; તેથી મારી રમુજ સારૂ મેં તે રાખવા પ્રથમ વિચાર જણાવ્યો હતો, પણ પાછળથી તેમ નહીં કરતાં મદદ આપવાજ ખુશી બતાવી; પરંતુ તે છોકરાઓનાં મા બાપે મને આગ્રહ કરીને સોંપ્યા અને તેઓ એમ થવાથી રાજી થશે એવું જણાવવાથીજ મેં તે છોકરાઓ મારા સ્વાધીનમાં લીધા છે.'

"'હવે તું શી રીતે રમુજ તરીકે ઉપયોગમાં બાળકોને કામે લગાડશે?' મેં કહ્યું.

"'કુદરતની બક્ષિસથી તેઓને જે રમુજ પ્રાપ્ત થઇ છે તેજ રમુજ, બીજી કઇ રમુજ હોય?' શીરીને કહ્યુ 'આપણાં બંને છોકરાઓની પેઠે તેઓ બંને પણ એકજ રૂપ, રંગ અને કદનાછે, તેથી તેઓ બંનેને આપણા બે છોકરાઓના નોકર તરીકે રાખવા છે.'

"'હા, એ ખરી રમુજ, મેં ટાપસી પૂરી 'ત્યારે તો રમુજમાં રમુજ વધવી જોઈએ. તે એમજ કે, આપણા બંને છોકરાનાં નામ બરજોરજી રાખવાં જોઈએ અને પેલા બંને છોકરાઓનાં નામ કેસર રાખવાં. મોટો કેસર આપણા મોટા બરજોરજીનો નોકર નીમવો અને નાનો કેસર આપણા નાના બરજોરજીનો નોકર નીમવો.'

"'હા, એ ઠીક છે' શીરીને કહ્યું.

"અમારો બંનેનો મત એક થવાથી આગળ કહ્યા મુજબ તે ચારે છોકરાઓનાં નામ ઠરાવ્યાં અને તેઓને તેજ નામથી સૌ બોલાવતાં હતાં.

"અમારૂં આ સુખ બહુ દિવસ ટકયું નહીં. શીરીન બિચારી એકદમ માંદી પડી ગઇ, અને તે એટલી હદ સુધી કે દાકતરે તેણીની જીવવાની આશા છોડાવી હતી. જોકે તે મરી તો શઇજ નહીં પરંતુ પોતાનાં પ્યારાં બાળકોની સંભાળ તેણી લઈ શકતી

નહોતી. અમારી અગાઊથી રાખેલી બુઢીઆં પારસણને હાથ ઘ-રનો કારભાર સોંપેલો હતો અને બીજી બે ગરીબ આયાઓને ચાર છોકરાઓની સંભાળ લેવાનું સોંપ્યું હતું. ઘરના કોઇ પણ કામકાજમાં ધ્યાન નહીં આપવા છતાં શીરીનની તબીયત દરરોજ બગડતી જતી હતી. કેટલાક જાણીતા દાકતરોની સલાહ પુછવાથી હવા ફેર કરવાની ઘણાઓએ ભલામણ કરી. આ ભલામણ ઉ-પરથી અમોએ દીવમાં જવા નીશ્ચય કર્યો, અને તેથી એક વહાણની અંદર અમારી તમામ મીલકત ભરી દીવ તરફ મોક-લાવી દીધું."

થોડા દીવસ બાદ સૌનો હિસાબ કિતાબ કરી નોકરોને પ-ગાર ચુકવી આપ્યો અને સૌને રજા આપી. હવે ઘરમાં માત્ર ચાર છોકરા હું અને શીરીન મળીને છ જણ રહ્યાં. એક વહા-ણનું નક્કી કરી તેજ દિવસે તેમાં બેઠાં અને વહાણ ચાલતું થયું.

ચાર દિવસ સુધી વહાણને કશી હરકત નડી નહીં, પણ પાંચમે દિવસે તોફાની પવન ફુંકવા લાગ્યો. આથી ઊતારૂઓના ઉર ગભરાવા લાગ્યા, પણ તોફાની દરિયા પાસે ચાલે કોનું? વહાણને એકદમ અવળી દિશા તરફ ઘસડવા માંડયું. ખારવા-ઓના હાથમાં કાંઇ કાબુ ન હોવાથી વહાણ એક ખડક સાથે અથડાયું અને તેથી ગાબડું નીકળી ગયું. ગાબડાં વાટે ધોધબંધ પાણી વહાણમાં આવવા લાગ્યું, તેથી ઊતારૂઓ તથા ખારવાઓ ગભરાઈ ગયા. તરત હોડીઓ છોડવામાં આવી. આ વખત આખા વહાણમાં કોળાહળ મચી રહયો હતો. સૌએ જીવવાની આશા છોડી હતી; તોપણ તૈયાર રાખેલી હોડીમાં સૌએ બેસવા લાગ્યાં. છેવટ વહાણ માણસોથી ખાલી થવા આવ્યું. આ વખતે હું, શીરીન અને અમારા ચાર છોકરા સિવાય બીજું કોઈ વહાણમાં નહોતું. શીરીન એક બાજુ પોતાનાં ચાર બચ્ચાંઓનું શું થશે તે વિષે બળાપો કરતી રડતી હતી, અને તેને જોઇને પેલા નિ-ર્દોષ બાળકો પણ કરૂણામય સ્વર કાઢી રડતાં હતાં. આ વખતનો દેખાવ મને પણ હિંમત હરાવી નાખે તેવો હતો, કેમકે ખાર-વાઓ પણ વહાણનો આશ્રય છોડી હોડીને શરણ થયા હતા. મેં શીરીનને સમજાવ્યું કે, સોક કરવાથી કાંઇ વળવાનું નથી,

માટે તું ઉભી થા અને બે છોકરાને તું સંભાળ, આ એક કુવા સ્થંભ સાથે બાંધ અને તું પોતે પણ તે સાથેજ બંધા. બે છોકરાનું હું પણ તેમજ કરૂંછું. આ વિચાર શીરીનને પસંદ આવ્યો તેથી તેણી બે મોટા છોકરા (મોટો બરજોરજી તથા મોટો કેસર) સાથે એક કુવા સ્થંભ સાથે બંધાઇ, અને ત્યાર પછી બે નાના છોકરા (નાનો બરજોરજી તથા નાનો કેસર) સાથે બીજા કુવાસ્થંભ સાથે હું બંધાયો. આ વખતે અમે મોતની અણી ઉપર હતાં.

પરમેશ્વરની અકળ કળા છે. તે ઘડીમાં ચહાય તે કરી શકે છે. ગાબડા વાટે વહાણમાં એટલું પાણી ભરાયું હતું કે હવે વહાણ તળીએ બેસી જવાની તૈયારીમાં હતું એટલામાં આંચકાનો પવન શરૂ થયો અને એક ઝપાટો એવા જોરથી લાગ્યો કે અમે બંધાયાં હતાં તે બંને કુવાસ્થંભો ભાગીને દરિયામાં પડયા અને વહાણ તળીએ જઈ બેઠું. અમારાં બંને કુવાસ્થંભો જુદી જુદી દિશાઓમાં તણાતા ચાલ્યા તેથી મને તેમજ શીરીનને ઘણું દુખ પેદા થયું, પરંતુ દરિયાના તોફાની મોજા આગળ અમારૂં કશું ચાલી સકયું નહીં. બંને કુવાસ્થંભો ઘણા દુર નિકળી ગયા, એટલામાં શીરીનવાળા કુવાસ્થંભને એક વહાણની મદદ આવી પોંહચી. તેણે તે સ્થંભ ઉઠાવી પોતાના વહાંણમાં લીધો તેથી મને સંતોષ થયો કે, તે ત્રણ જીવો બચ્યા છે. થોડીવાર પછી મને પણ એક બીજા વહાણની મદદ મળી ગઇ. તેણે અમારો કુવાસ્થંભ અંદર લીધો અને ત્રણેને છોડી નાંખી યોગ્ય સારવાર કરી. આખરે ઘોઘા બંદરે ઉતારી મુકયા ત્યાંથી પગ રસ્તે અમે દીવ ગયા. શીરીન અને મોટા બે છોકરાનું શું થયું તે હું જાણતો નથી.

આ વાતને સોળ વરસ વીતી ગયાં પણ સીરીનનો કે પેલા (તેની સાથેના) બે છોકરાઓનો કશો પતો લાગ્યો નહીં. આ વખત તે છોકરાઓની ઊંમર લગભગ અઢાર વરસની હતી.

એક દિવસ વાત કરતાં એક મારા મિત્રે મને કહ્યું કે, તમારો બરજોરજી (જે મારી પાસે હતો તે) હવે મોટો થયો માટે તેનું લગ્ન કરવું જોઈએ.

આ વાતથી મારી આંખમાં આંસુ આવી ગયાં તેથી બરજોરજી બોલ્યો—"બાવાજી, તમે લગ્ન કરવાની વાતથી રડયા તેનું કારણ શું?"

"રડવાનું કારણ છે ભાઈ" મેં કહ્યું. "તારાં લગ્ન કરીએ તે વખતે તારી મા હોય તો તેને કેટલો સંતોષ થાય વારૂ?"

"જે મરી ગઈ તેને માટે શોક કરવાથી ફાયદો શું, બાવાજી" નાના બરજોરજીએ કહ્યું "પરમેશ્વરના કૃત્ય આગળ કોઈનો ઈલાજ નથી."

"મરી ગઈ કે જીવતી છે તેના પણ કયાં સમાચાર મળ્યા છે?" મેં કહ્યું. "જ્યારથી તે, તારો મોટો ભાઈ અને આપણા કેસરનો મોટો ભાઈ આપણાથી જૂદાં પડયાં ત્યાર પછી તે કયાં ગયાં અને હાલ કયાં છે? અથવા તે જીવતાં છે કે મરી ગયાં તેનો પણ કસો પત્તો નથી. જો તારો મોટો ભાઈ અહિંજ હોત તો તારાં તેમ તેનાં સાથેજ લગ્ન કરત."

"મારે મોટો ભાઈ છે?" નાના બરજોરે આશ્ચર્યતાથી પુછ્યું.

"અને મારે પણ મોટો ભાઈ છે?" નાના કેસરે તેટલીજ આતુરતાથી કહ્યું.

"હા ભાઈ" મેં કહ્યું. "તમારા બંનેના મોટાભાઈ સીરીનની સાથે છે."

ત્યાર પછી મુંબઈથી દીવ આવતાં અમોને દરિયામાં કેવું તોફાન લાગ્યું હતું અને વહાણ ખરાબા સાથે અથડાઈ ભાગી ગયું, ત્યાંથી અમોએ અમારા બચાવને સારૂ કેવો ઈલાજ લીધો અને શીરીન વગેરે કેવી રીતે જુદાં પડી ગયાં, તે મેં વીગતવાર કહ્યું તેથી નાના બરજોરજીએ લગ્ન કરવાની વાત માંડી વાળી અને પોતાના ભાઈની શોધ કરી આવવા પછીથીજ લગ્ન કરવાનું નક્કી કીધું. મેં તેને ઘણો સમજાવ્યો કે "જેનો સોળ વરસ સુધી પતો લાગ્યો નથી તેનો હવે પતો મળવો મુશ્કેલ છે." પણ બરજોરજી એકનો બે થયો નહીં. આખરે તે ખરચી લઈ પોતાના કેસર સાથે ભાઈ તથા માની સોધ કરવા સારૂ નિકળ્યો અને ઘરમાં હું એકલો રહ્યો. જ્યારે બરજોરજી ગુમાના સમાચાર મારા સ્નેહીઓએ સાંભળ્યા ત્યારે મને ઘણોજ ઠપકો દીધો, પણ હું કાંઈ ડગ્યો નહીં અને તે સાંભળવાના અખાડાજ કીધા.

"પડતી સાથે પડતીજ હોય છે. મારાં આગલાં ત્રણ સગાંઓને ગુમાવ્યા પછીથી પાછાં બે પણ ગુમાવ્યાં, અને હું એકલો

થઇ રહયો. બે વરસ સુધી પાછળથી ગયેલા બે નાના છોકરાઓના પણ કશા સમાચાર આવ્યા નહીં અને આ સમયે મને વેપારમાં મોટી ખોટ ગઇ હતી, તેથી હું બહુજ ગભરાઇ ગયો પણ ધીરજ રાખી ચુપ રહયો.

“બીજા બે વરસમાં મારી પાસે જે હતું તે તમામ વેપારની નુકસાની પેટે મેં ગુમાવી દીધું તેથી હું બેવડો ગભરાયો. પાછળથી ગયેલા છોકરાઓને ચાર અને આગલાંઓને વીશ વરસ થઇ ગયાં હતાં. કુટુંબ અને નાણાં બંનેનું નુકસાન મને બહુ દુઃખદાયક લાગ્યું, તેથી હું પણ તેઓની શોધમાં નિકળી પડયો. લગભગ એક વરસ પુરૂં થવા આવ્યું પણ હજુ કોઇનો પતો લાગ્યો નહીં. વળી દુઃખના દિવસોમાં જીવવું મને અકારૂં લાગેછે, તેથી હું મરવાને ઘણાં ફાંફાં મારતો હતો, પરંતુ આત્મ હત્યા કરવી તે મને ઠીક લાગતુ નહોતું. એટલામાં સારૂં થયું કે હું આ શેહેરમાં આવી પહોંચ્યો. આપ હવે મને શુળીએ ચઢાવશો તેથી હું સદાને માટે સુખી થઇ જઇશ. એવું સમજીને મેં આપને આશિરવાદ આપ્યો છે.”

“ઘણો દુઃખી ડોસા” રાજાએ કકળીને કહ્યું. “આવા દુઃખી ડોસાને બચાવવાથી હું વધારે રાજી થઇશ, પરંતુ મારા કાયદા ઉપર પગ મુકવાને હું કદી રાજી થઇશ નહીં. ડોસા, હું તારી જીંદગીની કિંમત દસ હજાર રૂપીઆ ઠરાવુંછું, માટે જો દસ હજાર રૂપીયા રોકડા આપે તો તને જીવતો મુકી દઊં.”

“મારી પાસે એક પાઇ સરખી પણ નથી સાહેબ” ડોશાબાજીએ કહ્યું. જીવવા કરતાં મરવાનું મને વધારે ગમે છે માટે મને ફાંસીએ ચડાવો.”

“રાજાએ બે ઘડી વિચાર કર્યા પછી બોલ્યો ‘ઠીક છે, પણ એક ઇલાજ અજમાવવા દે. ડોસા, તું મારા શેહેરના હરકોઇ માણસ પાસે ભીખ માગ કે કોઇ વેપારી પાસેથી ઉછીના રૂપીયા આપે તો લે, પણ હરેક રીતે તારો જીવ બચાવ. તને મારવા મારૂં દીલ રાજી થતું નથી. તેમ છતાં જો દસ હજાર રૂપીઆ આજ સાંજ સુધીમાં તારા તરફથી નહીંજ મળે, તો ખુશીથી તને સાંજરે ફાંસીએ ચડાવી દેવામાં આવશે. લે મારો એક સિપાઇ તને સોંપુંછું તેને સાથે રાખી બજારમાં ફેરો ખા, અને એટલું મારૂં ધ્યાન રાખ.”

એક દરબારી સિપાઈ સાથે દોરાબજી ગયો અને ઘણા વેપારીઓને પોતાની હકીકત જણાવી મદદે અગર કરજે નાણાં આપવા અરજ કરી પણ ફોકટ. આખરે નિરાશ થઇ પાછો આવ્યો અને તેને દરબારી જેલમાં સાંજ સુધીને માટે મોકલી દેવામાં આવ્યો.

વ્હાલા વાંચનાર, હવે આપણે શીરીન તથા તેની સાથેના બે બાળકોનું શું થયું તે તપાસીએ.

"જ્યારે પેલો દરિયામાં ઘસડાતો કુવારથંભ પેલા વહાણમાં લઇ લેવામાં આવ્યો તેની સાથે બંધાએલાં ત્રણે જણને છુટાં કરવામાં આવ્યાં અને તેની યોગ્ય સારવાર કરવામાં આવી. આગળ ચાલતાં જ્યારે સુરતનું બંદર નજીક આવ્યું, ત્યારે ટંડેલે આવી શીરીનને ખબર આપી કે "તમારે એકલાંએ આ બંદરે ઉતરી જવાનું છે અને તમારા બે છોકરાઓને અમે લેઈ જઇસું. કેમકે તમારો જીવ બચાવ્યો તેની મેહેનત બદલ અમને કાંઈ મળવું જોઈએ, માટે આ છોકરાઓને અમે કોઈ ગુલામ તરીકે વેચીશું અને અમારી મેહેનતનો બદલો મેળવીશું. તમને ખુશીથી રજા આપવામાં આવે છે."

"વારૂ ભાઈ, તમે જે વીચાર્યું હશે તે ઠીકજ હશે," શીરીને ગમગીન સાદે કહેવા માંડયું. "પણ અમો ગરીબ ઊપર તમારે રેહેમ લાવવી જોઇએ છીએ. મારી પાસે જો કાંઇ હોત તો હું જરૂર આપની મેહેનત બદલ આપત. પણ મારી પાસે કશું નથી માટે મને માફ કરો અને મારાં નિર્દોષ બાળકો મને સોંપો, પરમેશ્વર તમારૂં ભલું કરશે."

"એમ કદી બનવાનું નથી" ટંડેલે ગુસ્સાથી કહ્યું. "મેહેરબાની કરીને અમે તને રજા આપીએ છીએ ત્યારે તું બાળકોને વળગે છે. તું તારો સ્વાર્થ તાકે છે, પણ અમારી મેહેનત સામું જુએ છે? તું નક્કી માનજે કે અમે આ બાળકો તને કોઇ પણ પ્રકારે આપવાના નથી, માટે તારે ચુપ રેહેવામાંજ શોભા સમજવી."

"વારૂ, ત્યારે મારે બાળકો જોઇતા નથી" શીરીને નીરાશાને અવાજે કહ્યું. "પણ મારૂં એક વચન આપને કબુલ રાખવું પડશે, તે એજકે, આ બરજોરજી મારો પોતાનો દીકરો છે, અને

આ કેસર તેનો ચાકર છે, માટે તમે જ્યાં આપો ત્યાં એ બંને છોકરાઓને સાથેજ આપજો અને બરજોરજી શેઠ તથા કેસર ચાકર રહે એવી ગોઠવણ કરજો."

"વારૂ, એ તમારી માગણી હું કબુલ કરૂં છું" ટંડેલે કહ્યું. "હવે તમારે જલદી ઉતરવું જોઈએ."

શીરીને પોતાનાં પ્યારાં બચ્ચાંઓને છેલ્લી બચ્ચી કરી અને તેનાથી સદાને માટે વિખુટા પડવાનાં દુ:ખથી આંસુડાં ટપકાવતી વહાણમાંથી નીચે ઉતરી સુરત શેહેરમાં જવાનો રસ્તો લીધો.

પેલું વહાણ જરા આગળ ચાલ્યું એટલામાં ટંડેલ વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ છોકરાઓને શી રીતે વેચવાથી શીરીનના કહ્યા પ્રમાણે શેઠ અને ચાકર પોતાની અસલ રીત પ્રમાણે રહી શકશે? આખરે તેને એક વિચાર સુજી આવ્યો તે એ હતો કે, ખંભાતના નવાબ સાહેબને તે બંને છોકરાઓ ભેટ આપવા.

"ખંભાત બંદર આવ્યું એટલે વહાણને લંગર કર્યું અને પોતાના બે ખારવાઓ સાથે તે બંને છોકરાઓને લઈ નવાબ સાહેબની કચેરીમાં ટંડેલ ગયો. તે બંને છોકરાંઓ નવાબ સાહેબને ભેટ કર્યા અને જણાવ્યું કે, "બરજોરજી શેઠ છે અને કેસર ચાકર છે માટે તે બંનેને તેજ રીતે રાખવા બંદોબસ્ત કરશો."

"નવાબ સાહેબે તેમ રાખવા ખુશી બતાવી અને ટંડેલને નાણાંની સારી રકમ બક્ષીસ આપી વિદાય કીધો.

"બરજોરજી સ્વરૂપવાન તેમ ચંચળ હતો, તેથી નવાબ સાહેબની તેના ઉપર પ્રીતી હતી. એક ખાનગી મેહેતાજી રાખી તેને અભ્યાસ શરૂ કરાવ્યો અને તેમાં તે ઘણો ચાલાક માલમ પડયો થોડા વરસોમાં તે ઘણું શીખ્યો. પછી નોકરીમાં તે દાખલ થયો. એક પછી એક નોકરી તે ચડતો ગયો અને આખરે નવાબ સાહેબે તેને પોતાનો કારભારી બનાવ્યો. કારભાર કરવામાં તે કાંઇ કાચો નહોતો. નવાબ સાહેબની પ્રીતી તેણે પુર્ણ રીતે મેળવી હતી.

"ભાવનગર દરબાર અને ખંભાતના નવાબ સાહેબને પાકી દોસ્તી હતી. એક વખત ભાવનગર દરબારના બોલાવવાથી નવાબ સાહેબ ભાવનગર પધાર્યા હતા. તે દિવસે બરજોરજી તથા કેસરને સાથે લાવ્યા હતા. ચંચળ માણસ કોઇ ઠેકાણે છાનો

રહેતો નથી. બરજોરજીની ચંચળતા ભાવનગર દરબારના મનમાં રમી રહી હતી તેથી કોઇ પણ વેળાએ લાગ આવે તો તેને પોતાના નોકર તરીકે રાખવાને પોતે મનમાં નક્કી કર્યું હતું. નવાબ સાહેબ પંદરેક દહાડા રહ્યા પછી પાછા ખંભાત જવા નિકળ્યા તેને વળાવવા સારૂ ભાવનગર દરબાર ઠેઠ બંદરના ડક્કા સુધી ગયા હતા. જ્યારે ત્યાંથી તે બંને જણ જુદા પડવાના થયા ત્યારે નવાબ સાહેબે કહ્યું: "ઠાકોર સાહેબ, કાંઇ મને સરખું કામકાજ હોય તો ફરમાવજો."

"હા, એક કામ છે" દરબારે કહ્યું. "તમારો બરજોરજી અમારે જોઇએ છીએ તે આપતા જાઓ."

"બરજોરજી આપી શકાય નહીં." નવાબે કહ્યું. "તે તો મારા પ્રાણ કરતાં પણ વધારે પ્યારો છે"

"ત્યારે તમારૂં વચન ગયું." દરબારે મેણું માર્યું. "મને ખબર નહોતી કે તમે વચનના સાચા આવા જ હશો."

"કેટલીકવાર વિચાર્યા પછી નવાબ સાહેબે પોતાનો બરજોરજી કેસર સાથે દરબાર સાહેબને સોંપ્યો અને પોતે વહાણમાં બેસી ખંભાત તરફ ઉપડી ગયા.

"બરજોરજી સાથે કેસર પણ હતો. બંનેને પાછા શેહેરમાં લાવી દરબાર સાહેબે બર બજારમાં એક સરસ મકાન કાયમને માટે બરજોરજીને ભેટ આપ્યું. થોડા દહાડા પછી તેને સરકરી ખાતાનો ઉપરી બનાવ્યો અને ભાવનગરના એક આબરૂદાર પારસીની દીકરી સાથે લગ્ન કરી આપ્યાં. તે કંન્યાનું નામ પુતળીબાઇ હતું પુતળીબાઇ અને બરજોરજી પેલા ઘરમાં રહેતાં હતાં, તેની સાથે પુતળીબાઇની બેહેન પીરોજ (જે કુંવારી હતી તે) રહેવા આવી હતી. થોડી મુદત પછી પેલા કેસરને પણ એક કોલણ સાથે બરજોરજીએ પરણાવી આપ્યો હતો અને તે બંનેને પોતાના મકાનમાંની એક કોટડીમાં રાખ્યાં હતાં. કેસર પોતાના નોકર તરીકે કામકાજ કરતો હતો અને કેસરની વહુ પુતળીબાઇની ચાકરડી તરીકે કામકાજ કરતી હતી. બરજોરજી મોભાદાર માણસ ગણાતો અને પોતાની ડેલીએ ત્રીશથી ચાળીશ સુધી સિપાઇઓ કાયમ બેસી રહેતા હતા. બરજોરજીને ખબર નહોતી કે આજે મારો બાપુ ફાંસીને લાકડે લટકવાનો છે.

"જેમ મોટો બરજોરજી આ ગામમાં લશ્કરી ખાતાનો ઉપરી થઈને રહયો હતો તેમ તો નહીં, પણ પોતાના ભાઈની શોધ કરવા નિકળેલો નાનો બરજોરજી તપાસ કરવા સારૂ ભાવનગરમાં આજ સવારમાં આવી રહયો હતો. શેવજી ભગતની ધર્મશાળામાં તેણે ઉતારો રાખ્યો હતો. દીવના માણસોને અહિં ખાતે ફાંસી દઈ દેવામાં આવેછે એવી ખબર તેણે કોઈની પાસેથી સાંભળવાથી પોતે વડોદરાનો રેહેવાસી છે એવું બીજાઓને જણાવતો હતો. તેને ખબર નહોતી કે, મારો ભાઈ આ ગામમાં છે અને તે લશ્કરી ખાતાનો ઉપરીછે.

"પોતાના નોકરને સાથે લઈને શેહેરમાં ફરવા નિકળ્યો. શેહેરનો કેટલો ભાગ જોતો જોતો તે ઠેઠ દરબારની ડેલી નજીક જઈ પહોંચ્યો. આ વખતે દસ વાગતાનો સુમાર હોવાથી પોતાના નોકરને આઠ આના આપી ભાતું લેવા મોકલ્યો. તેને કહ્યું કે તું ખાવાનું લઈ આપણે ઉતારે જજે એટલામાં હું આ દરબાર ગઢ જોઈને ઉતારે આવું છું.

"વારૂ કહી નાનો કેસર ગયો.

"નાનો બરજોરજી બજાર અને દરબારી બંગલાની રચના જોતો જોતો જરા આગળ ચાલ્યો. એટલામાં તેને મોટો કેસર આવી કહેવા લાગ્યો—બરજોરજી શેઠ, તમને મારી શેઠાણી રોટલા જમવા સારૂ જલદી બોલાવે છે, માટે ચાલો. તે કહેતાં હતાં કે રોટલી ઠરી જશે તો સેઠને પસંદ આવશે નહીં. માટે જલદી શેઠને બોલાવી આવ. વળી પીરોજબાઈ પણ તમારા આવતાં સુધી જમવાની ના કહી બેઠાંછે."

"અરે આ શું મશ્કરીની રીત છે?" નાના બરજોરજીએ અજાયબીતાથી પુછયું. "કેસર તને જ્યારે મેં મારા ભાઈ પ્રમાણે રાખ્યો, ત્યારે તું મારીજ મશ્કરી કરવા લાગ્યો કેમ વારૂ? ઠીક છે. પણ પેલા આઠ આના મેં તને આપ્યા તેનું શું કર્યું?"

"આઠ આના તમે મને આપ્યાજ કયારે?" મોટા કેસરે ખરા અંતઃકરણથી કહ્યું. "મશ્કરી તો તમે કરોછો કે હું?"

"હું મશ્કરી કરૂં છું લુચ્ચા!" નાના બરજોરજીએ તપીને કહ્યું. "તારી શેઠાણી કોણ છે તે હું બીલકુલ જાણતો નથી, અને

હું ધારૂંછું કે તું પણ જાણતો હશે નહીં; કેમકે તે બંને નામ તેં મારી મશ્કરી કરવાના ઈરાદાથી નવાં કલ્પી કાઢયાં છે."

"નહીં સાહેબ, હું ખરૂંજ કહુંછું." મોટો કેસર બોલ્યો. "મારી શેઠાણી તે તમારી ધણીઆણી અને પીરોજબાઈ તે તમારી સાળી; એમાં જૂઠું શું છે સાહેબ?"

"હું હજુ સુધી પરણ્યો નથી એ શું તું નથી જાણતો કેસર?" નાના બરજોરજીએ ઠપકો આપવા માંડયો. "વળી આ સેહેરમાં આપણે આજેજ આવ્યા છીએ તે શું તારાથી અજાણ્યું છે! આઠ આનાની મીઠાઈ તે ઉની ઉની રોટલી કરતાં વધારે સ્વાદદાર ગણવાની તું સલાહ આપતો અને અત્યારે શેઠાણીની રોટલી ખવરાવવા તૈયાર થયો છે, એ હું તો ખચીત મશ્કરી સમજું છું."

"ગલત, તદન ગલત." મોટા કેસરે બળાપાથી કહ્યુ. "પારકી દીકરીને પરણીને પાછળથી કુંવારાપણાનો દાવો કરવો, એ સારા માણસને છાજતી વાત નથી. વળી આઠ આના મને નહીં આપ્યા છતાં મારે માથે ખોટો દોષ મુકવો એમાં પણ એક શેઠ તરીકે તમે અપરાધ કરોછો."

"ત્યારે હું જૂઠો કેમ? લુચ્ચા," નાના બરજોરજીએ બુટની એક લાત મોટા કેસરને લગાવતાં કહ્યું. "તને જ્યારે માથે ચડાવ્યો ત્યારે અંતે આ ફળ નિકળ્યું."

"કેસર મારની ધાસ્તીથી નાસી ગયો અને બરજોરજીએ પોતાના ઉતારા તરફ જવા નિશ્ચય કીધો પણ બે ઘડી વિચાર કરવા ઉભો રહયો: કેસરને મારી મશ્કરી કરવાનું આજે શું ચેટક થઈ આવ્યું હશે વારૂ? તે ઘેલો થયો હશે કે મને ઘેલો બનાવ તો હશે ગમે તે હોય પણ તેણે મારી મશ્કરી તો કીધી ખરી. એટલું વિચારી તે પોતાના ઉતારા તરફ ચાલી નિકળ્યો.

"મોટો કેસર નાના બરજોરજીની લાતથી ધાસ્તી ખાઈ ત્યાંથી ચાલી ગયો હતો, તે પોતાની શેઠાણી પાસે આવી પહોંચ્યો અને તેણીને સઘળી હકીકત જણાવી. આથી શેઠાણી ક્રોધ કરી ઉઠી અને બોલી., "ધણી ધણીઆણીને સેહેજ લડાઈ થાય, તેમાં પરણ્યા છતાં પરણવાનો ઈનકાર કરવો ગેરવાજબી છે. ગઈ રાત્રે અમારે બંનેને સેહેજ ચડભડાટ થયો હતો, તેનું આવડું મોટું ભયંકર રૂપ પકડવું જોઈએ? કેસર, તેવણ છે કયાં?"

"દરબારશ્રીની ડેલી પાસે છેજી." કેસરે કહ્યું.

"સારૂં, ત્યારે હું ત્યાં જાઉં છું અને તું હારીસ તરફ જા. જો પાછા તેવણુ હારીસમાં આવે તો તું સમજાવીને તેડી લાવજે, પણ આગલી વાતની યાદ આપી તેવણને ચીડ ચડે તેમ કરતો નહીં. જા, જલદી જા."

"જાઉં છું જી." કેસરે જતાં જતાં કહ્યું.

"અને તરત પુતળીબાઈ દરબારની ડેલી તરફ રવાના થઇ. ત્યાં પહોંચી પણ બરજોરજી નજરે પડયો નહીં. કોઈ ઓળખીતાને પુછવાથી માલમ પડયું કે, તે તો આંબાચોક તરફ ગયા હતાં. પુતળીબાઈ આગળ ચાલી. આંબાચોકમાં આવી. પણ કશો પત્તો લાગ્યો નહીં, પરંતુ પછીથી ત્યાં પુછતાં માલમ પડયું કે સંઘાડીયા બજારમાં બરજોરજી ચાલ્યો જાયછે. પુતળીબાઇએ ઉતાવળે પગે ચાલવા માંડયું અને સંઘાડીયા બજારમાં આવી પહોંચી. ત્યાં પુછતાં માલમ પડયું કે, દેવજી ભગતની ધર્મશાળા તરફ તે ગયો છે, તેથી તેણી ઉતાવળે પગે ચાલી."

"નનો બરજોરજી દેવજી ભગતની ધર્મશાળામાં આવી પહોંચ્યો અને જોયું તો નાનો કેસર પોતાની પાસે મીઠાઇનો દડીયો મુકી ચોપડી વાંચતો પોતાના શેઠની વાટ જોતો હતો. આથી બરજોરજીને ઘણું આશ્ચર્ય લાગ્યું. પોતે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, પ્રથમ તે મારી મશ્કરી કરવા આવ્યો, પણ જયારે એક લાત લાગી ત્યારે સીધો થઇ મીઠાઈ લઇ ઉતારે આવ્યો છે. ડાહ્યા માણસોએ મારને ચોદમું રત્ન કહ્યું છે તે કાંઇ જૂઠું નથી. હવે હું તેની પાસે જઈને પુછી જોઉં કે, તું શું વિચારીને મારી મશ્કરી કરવા આવ્યો હતો? એવું વિચારતો એક પગલું ભરેછે, એટલામ પુતળીબાઇએ તેના હાથનું કાંડું પકડયું."

"અરે! તું કોણ છે બાઇ?" નાના બરજોરજીએ પોતાનું કાંડુ છોડાવી લેતાં કહ્યું. "પારકા પુરૂષનો હાથ પકડતાં તને શરમ નથી આવતી?"

"પોતાનો છતાં પારકો બનનારને લાજ નથી લાગતી એવું ઓછી તાજુબીની વાતછે?" પુતળીબાઈએ કહ્યું. "ધિક્કાર હોજો તારા જેવા હાથે કરી ફજેતી કરનાર ધણીઓને. પરણતી વખતે

પોતાનો થયો હતો અને હવે પારકો થવા નિકળ્યોછે, એ શું ભાવી સકવાનું છો? એમ અજાણ થવાથી શું હું તને છોડનાર છું?"

"હું તો હજુ સુધી કુંવારોછું, પરણ્યો નથી." નાના બરજોરજીએ કહેવા માંડયું. "વળી હું આ ગામનો રેહેવાસી નથી, તેમજ અગાઉ કોઈ દહાડો અહિં આવેલો નથી. હું વડોદરાનો રેહેવાસી છું અને આજ સવારે આ ગામમાં આવ્યો છું."

"એવી શેખાઈ મારી પાસે ચાલવાની નથી," પુતળીબાઈએ ચસક્યું. "હું હમણાં તારી વલે કરાવીશ."

"શું છે? શું છે? એ બાઈ." નાનો કેસર જે અત્યાર સુધી છાનોમાનો બેઠો હતો તે પાસે આવી કહેવા લાગ્યો. "અમને પરદેશીને નાહક હેરાન શા સારૂ કરે છે?"

"કેસરભાઈ પરદેશીની પુછડી બનીને આવ્યા" પુતળીબાઈએ મશ્કરી આરંભી "જેવા બરજોરજી શેઠ, તેવાજ કેસરભાઇ ચાકર. જેસેકું મીલા તેસા, તેસેકું મીલા તાઈ: તીનું હોકે ઘુનઘુની બજાઈ. રડયા, તું પણ અમારૂં વહાણ ડુબાવવા બેઠો છે, કેમ? બરજોરજી, આગળ ચાલો છો કે ફજેતી કર્યા પછીથી ચાલશો?"

"આખર સહીત આગળ ચાલવામાંજ બરજોરજીએ ડહાપણ જોયું. પુતળીબાઇએ પેલો મીઠાઈનો દડીયો ફેંકી દીધો અને કેસરને પણ સાથે ચાલવાની ફરજ પાડી ત્રણે જણ ઘર તરફ ચાલ્યાં રસ્તે ચાલતાં નાનો કેસર વિચાર કરવા લાગ્યો કે હું જે વખત મીઠાઇ લેવા ગયો હતો, તે વખત શેઠ પાછળ રહ્યા હતા; તેથી અનુમાન થાય છે કે આ રંડાને તે મળ્યા હશે, જો તેમ ન હોય તો અમારાં બંને જણનાં નામ તેને અચરતેજ શી રીતે? માટે નક્કી દાળમાં કાળું થયું હશે.

"વળી નાના બરજોરજીને વિચાર થયો કે, કેસર મીઠાઈ લેવા ગયો તે વખતેજ તે આ જગતની આસરાને ખુબસુરત દેખી મારે માટે મુકરર કરી હશે. એ સિવાય તે મને રોટલી કરી ગયાનું, પીરોજબાઇ વાટ જોયાનું અને રોટલા જમવા જલદી જવાનું કહી કહેત નહીં. જ્યારે એક લાત ખાધી ત્યારેજ એ ગયો હતો, માટે ખરેખર કેસરનું કારસ્તાન હોય એવું મને લાગેછે.

"આ પ્રમાણે અનેક વિચારોનાં તરંગમાં ગોથાં ખાતાં ત્રણે જણ ઘર નજીક આવી પહોંચ્યાં. પુતળીબાઇ પણ વિચારમાં ગરકાવ હતી.

"ડેલી પાસે પહોંચતાં ડેલીએ બેઠેલા તમામ સિપાઈઓ ઉભા થયા અને બરજોરજી શેઠને ઘણી ખમા કહી સલામો કરવા લાગ્યા. આ જોઈ બરજોરજી આશ્ચર્ય તો પામ્યો, કે આખું ગામ મને તો ઓળખતું દીસેછે, પણ કશું નહીં બોલતાં ચુપકીદીથી સલામ કરી અંદર પેઠો. પછવાડે સૌએ કેસરભાઈ રામરામ કહી કેસરને સલામ કરી, તેથી કેસર પણ સલામથી ઉત્તર વાળી અંદર પેઠો. અંદર પેઠા પછી શેઠાણીએ સઘળા સિપાઈઓને હુકમ કર્યોકે, આપણા રોજના રીવાજ મુજબ તમે સઘળા સિપાઇઓ અંદર આવો અને ડેલીનાં બારણાં બંધ કરી સાંકળ ચડાવો. શેઠ જમી રહેતાં સુધી કોઈએ બારણું ઉઘાડવું નહીં. વારૂજી, કહી સિપાઇઓએ ડેલી બંધ કીધી અને સૌ અંદર બેઠા. મોટા બરજોરજીએ જમતી વખત ડેલી બંધ કરવાનો રીવાજ રાખેલો હતો તેથી સિપાઈઓ તે રીવાજ જાણતાજ હતા, તેથી તેઓને કાંઇ આશ્ચર્ય લાગ્યું નહીં.

"ડેલીમાંથી નાનો બરજોરજી વગેરે જરા આગળ ચાલ્યા, એટલામાં મોટા કેસરની વહુએ આવી નાના કેસરના હાથનું કાંડું પકડયું અને બોલી," તું આપણે ઘેર જમવા ચાલ; ત્યાં કયાં ચાલ્યો જાયછે?"

"હું તો મારા શેઠની સાથે જઇશ." નાના કેસરે ગભરાઈને કહ્યું. "તારી સાથે આવીશ નહી."

"તારો શેઠ તેનાં ધણીઆણી સાથે જમવા જાયછે." પુતળીબાઈએ કહ્યું. "તેમ તું તારી બાઈડી સાથે જમવા જા. શેઠની સાથે તારૂં શું દાટયું છે? ચાલ, જા જલદી."

"એમ કે?" નાનાં કેસરે આશ્ચર્યતાથી પુછ્યું. પછી મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, મારા શેઠે મારે માટે પણ સગવડતો કરી દેખાયછે. શેઠને બાઇડી હોય ત્યારે નોકરને શા માટે નહીં? મારી સારૂ પણ બાઇડી મુકરર કરી રાખી જણાય છે. ઓહો! થોડા વખતમાં એમણે તો વધારે કરી દેખાડયું દીસે છે.

"નાનો બરજોરજી પણ આ આશ્ચર્યતામાંથી દૂર જણાતો નહોતો તે સઘળું કારસ્તાન કેસરનું સમજતો હતો.

"થોડીવાર પછી આણી તરફ નાનો બરજોરજી, મોટા બરજોરજીની વહુ પુતળીબાઇ અને તેણીની બેહેન પીરોજબાઈ તથા બેલી તરફ નાનો કેસર અને મોટા કેસરની વહુ જમવા બેઠા. લગભગ અરધું જમણ ખલાસ કીધુ હશે, એટલામાં ડેલીના બારણાનું કડું જોરથી કોઈએ ખખડાવ્યું."

"કોણ છે?" અંદરથી એક દેશી સિપાઈએ પુછયું. "એ તો હું અને બરજોરજી શેઠ, બે જણ છીએ, રૂખડ."

"બરજોરજી શેઠ? અને વળી તું તે કોણ?" પેલા રૂખડે અંદર નાના બરજોરજીને જમતો જોઈ આશ્ચર્યતાથી પુછયું. "તું કંઈ રાંડનો છોકરો છે તેતો મને કહે!"

"અલ્યા રૂખડ, જલદી બારણું ઉઘાડ." મોટા બરજોરજીએ જોરથી બારણાં અફાળતાં કહ્યું. "કેમ, આજે તારો મિજાજ પણ ફરી ગયો છે? ઉઘાડ. એ તો હું-બરજોરજી અને કેસર બે જણ આવ્યા છીએ. ઉઘાડ, ઉઘાડ. કેમ કોઇ બીજો સિપાઇ નથી? જે હોય તે ઉઘાડો. નહીં તો હમણાં બારણાં તોડી પાડવામાં આવશે." કોઈએ જવાબ ન દેવાથી બારણાં ગગડાવી પાડે એવા જોરથી ધકેલવા માંડયા.

"કોણ છે બહાર?" બારણાનો જબરો અવાજ થતો સાંભળી પુતળીબાઇએ પુછયું. "એ બારણાં કોણ ઠોકે છે?"

"કોઇ બરજોરજી શેઠ અને કેસર થઇને આવ્યા છે, શેઠાણી" રૂખડ સિપાઇએ ખબર આપ્યા. "સાળાઓ બડા ચબરાક દીસેછે."

"બરજોરજી અને કેસર અહિં અંદરજ છે તે શું તમે જાણતાજ નથી?" પુતળીબાઈએ ઠપકાની ઢબે કહ્યું. "એ લુચ્ચાઓને આપણી ડેલીએથી ચાલ્યા જવા કહો, અને જણાવો કે જો તેઓ ચાલ્યા નહીં જશે તો હમણાં તેઓની વલે કરવામાં આવશે."

"અલ્યા ઠગારાઓ, તમે તમારો રસ્તો પકડો." રૂખડે ચલાવ્યું. "દેવદેરાં મુકીને હનુમાન સાથે હડીયા પાટી ન કરો. જો તોફાન કરશો તો હમણાં તમારી વલે કરવામાં આવશે."

"અલ્યા કેસર, આ રાંડ ઉઘાડવાની નથી" મોટા બરજોરજીએ મોટા કેસરને કહ્યું. "તે અવળચંડી છે. ધણી વખત તે લડે

અને કજીઆ કરે છે. ચાલ આપણે હમણાં એક કલાક આસપાસ ફરી આવીએ. તેણીને ફજેતીથી શરમ થતી નથી, પણ મને શરમ લાગે છે. જો લોકો બારણાં ઠોકતાં આપણને જુએ તો કહેશે કે. બરજોરજી બહાર લાખનો અને ઘરમાં કાખનો છે, માટે આપણી આબરૂ આપણેજ સંભાળવી જોઇએ."

"બંને જણ ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા.

"થોડીવાર પછી નાનો બરજોરજી વગેરે સર્વે જાગી રહ્યાં અને પાન સોપારી ખાઇ બરજોરજીએ બજારમાં જવાની રજા માગી. પાછા રાત્રે જલદી ઘેર આવવાની અને ધર્મશાળા વગેરેમાં પડી નહીં રહેવાની કબુલાત લઇ પુતળીબાઇએ તેને રજા આપી. નાનો બરજોરજી તથા નાનો કેસર બંને જણ ડેલી પાસે આવ્યા, એટલે ડેલી ઉઘાડવામાં આવી અને તરત બંને જણ બહાર પડ્યા. જરા આગળ ચાલ્યા, એટલામાં એક સોની મળ્યો.

"બરજોરજી શેઠ, સાહેબજી." સોનીએ કહ્યું. "પેલી આપે કહી હતી તે પાંચ હજાર રૂપીઆની સાંકળી તૈયાર કરી છે. જુઓ આ રહી છે." સાંકળી બતાવી.

"સાંકળી?" નાના બરજોરજીએ આશ્ચર્ય પામીને પુછ્યું. "મારી પાસે પૈસા નહીં અને સાંકળી લેવાનું હું કહુંજ કેમ?"

"અરે સાહેબ, પૈસાનું પુછે છે કોણ?" સોનીએ કહ્યું. "મારૂં સર્વસ્વ આપનુંજ છે. હું પૈસા આપની વહુ પાસેથી લઇ જઇશ. લો આ સાંકળી."

"નહીં, નહીં, નહીં." નાના બરજોરજીએ કહ્યું.

"નહીં શું સાહેબ? લો. ફીકર નહીં." સોની નાના બરજોરજીના ખીસ્સામાં તે સાંકળી નાખી ચાલતો થયો.

"ઓ, ઓ, ઓ." નાના બરજોરજીએ ગભરાઇને સોનીને બોલાવવા માંડ્યો.

"ફીકર નહીં, ફીકર નહીં સાહેબ" સોની ચાલ્યો ગયો.

"આ ગામ ધુતાર પાટણ લાગે છે, કેસર." નાના બરજોરજીએ હવે પોતાના કેસર સાથે વાત કરવા માંડી. "આ સોનીને હું ઓળખતો નથી તેમજ સાંકળી કરવાનું કહ્યું નથી તેમ. છતાં તે સાંકળી આપીને ચાલ્યો ગયો. વળી પેલી રાંડ, જેને ત્યાં આપણે હમણાંજ જમ્યા, તેણીને પણ હું બીલકુલ ઓળખતો નથી તેમ

છતાં તે મારી બૈરીની થવાનો દાવો કરે છે. હાલ તો જોકે લાભ થાય છે, પણ લાભ થાય તે ગેરલાભ સારૂ."

"આપ પેલી બાઇને બીલકુલ ઓળખતા નથી?" નાના કેસરે આશ્ચર્યતાથી પુછયું.

"બીલકુલ નહીં." નાના બરજોરજીએ ભારથી કહ્યું, "તે રાંડ મફતની વળગી પડી. આવા ખરાબ ગામમાં આપણે હવે રહેવું નહીં જોઈએ. આવા ગામમાં મારો ભાઇ કદી હોય નહીં. આખું ગામ ભેળું પડું લાગે છે, માટે તું હમણાંને હમણાં બંદર ઉપર જા, અને કોઇ વહાણ હમણાંને હમણાં ગમે તે ગામ ઉપડી જતું હોય ત્યાંનો તું બંદોબસ્ત કરી પાછો આવ. આપણે તે વહાણમાં ઉપડી જઈએ. જા, જલદી; હું તને પાછો ધોવાના દરવાજાની નજીકમાં મળીશ."

"સારૂજી, આ ચાલ્યો." નાનો કેસર જતાં જતાં બોલ્યો.

"વહાલા વાંચનાર, હવે આપણે મોટા બરજોરજી અને મોટા કેસર તરફ નજર કરીએ.

"ડેલી નહીં ઉઘાડવાથી મોટા બરજોરજી તથા મોટો કેસર ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા હતા, તે ફરતા ફરતા પેલા સાંકળીવાળા સોનીની દુકાને આવી પહોંચ્યા.

"કેમ સોની મહાજન, સાંકળી તૈયાર થઇ કે નહીં?" મોટા બરજોરજીએ પુછયું. "તૈયાર થઇ હોય તો લાવો."

"સાહેબ, આપને આપી છેને." સોનીએ કહ્યું, "આપ અને કેસરભાઇ ઘેરથી આવતા હતા તે વખતે આપી છે."

"ગલત, તદન ગલત." મોટા બરજોરજીએ કહ્યું. "મને બીલકુલ આપી નથી. કેમ કેસર, તું કાંઈ જાણે છે કે સોનીએ સાંકળી આપી?"

"નહીંજી," મોટા કેસરે સાક્ષી પુરી. "આપણે ઘેરથી અહિં આવ્યા ત્યાં સુધીમાં સોની આપણને મળ્યોજ નથી."

"અરે સાહેબ, આપ મોટા આબરૂદાર છતાં આ શું બોલો છો?" સોનીએ કહ્યું. "આપ ના કહેતા હતા અને હું આપી ગયો ત્યારે આમ કરો છો કે?" પાંચ હજાર રૂપીઆ હું છોડવાનો નથી. સાંકળી લઈને કિંમત ન આપવી એવી ઠગાઈ વિદ્યા ઠીક શીખ્યા છો."

"અરે લુચ્ચા, તું મને ઠગારો કહેનાર કોણ?" મોટો બરજોરજી ક્રોધથી તપિત થઈ બોલ્યો. "હમણાં તારી વલે કરાવુંછું. પોલીસ, પોલીસ," પોલીસને હાંક મારી.

"ક્યા હુકમ હય સાહેબ," પાસેની પોલીસ ચોકીમાંથી સિપાઈઓએ આવી પુછ્યું.

"એ પતરાજખોર સોનીકું અબીકા અબી બાંધકે પેહેરામે બેઠા દો." મોટા બરજોરજીએ હુકમ કર્યો. "હમકું વો હમારા બોલતા હય. હમારા અપમાન કીયા."

"અચ્છા સાહબ." સિપાઈએ સોનીને બાંધતાં કહ્યું.

"સોનીને બાંધવાની ભાંજગડ ચાલતી હતી એટલામાં તો સોનીનો ભાઈ દીવાની કોર્ટમાં જઈ બરજોરજી ઉપર પકડવાનું વારંટ મેળવી આવ્યો અને તેથી મોટા બરજોરજીને પકડવામાં આવ્યો. મોટા બરજોરજીએ પોતાના કેસરને કહ્યુ કે તું આપણા વકીલને ઘેર જા, અને ત્યાંથી તેને કોર્ટમાં બોલાવી લાવ. વારૂજી કહી કેસર વકીલને ઘેર ગયો. આણી તરફ સોનીને છોડી દેવામાં આવ્યો. મોટા બરજોરજીને કોર્ટમાં લઈ ચાલ્યા. રસ્તામાં નાનો કેસર મળ્યો, તેને જોઇ મોટા બરજોરજીએ કહ્યું. 'કેસર, તું તારી શેઠાણી પાસે જા અને તેની પાસેથી પાંચ હજાર રૂપીઆની નોટો લઇ કોર્ટમાં વેહેલો આવ.' વારૂજી કહી તે ઘર તરફ દોડયો. તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે, મારો શેઠ કહેતો હતો કે હું તે રાંડને ઓળખતો નથી અને અત્યારે પાછો પાંચ હજાર રૂપીઆની નોટો લેવાને મને મોકલ્યો છે. એતો સારૂં થવાનું કે, મેં તેનું ઘર જોયેલું છે પણ ન જોયું હોત તો ભોગ ફરી વળત. ખરૂં જોતાં મારો શેઠ કાંઈ જુદા પેચમાં ખેલે છે.

"નાનો કેસર શેઠાણી પાસેથી પાંચ હજાર રૂપીઆની નોટો લઈ કોર્ટ તરફ દોડયો. રસ્તામાં તેને નાનો બરજોરજી મળ્યો. કેસરે પેલું નોટોનું બંડલ બરજોરજીના હાથમાં મુક્યું. બરજોરજી તે નોટો જોઈ આશ્ચર્ય થયો અને તે ક્યાંથી લાવ્યો એવું પુછવા જાય છે એટલામાં એક બાઇએ આવી બરજોરજીના હાથનું કાંડુ પકડયું.

"તું કોણ છે બાઈ?" નાના બરજોરજીએ ગભરાઈને પુછ્યું. "છોડ મારો હાથ."

"બરજોરજી, તમે આઠ દિવસ ઉપર મારે ઘેર જમવા આવ્યા હતા." પેલી બાઇએ કહ્યું. "તે દહાડે તમે મને સોનાની સાંકળી આપવાનું વચન આપ્યું છે, માટે હવે તે સાંકળી આપો."

"હું તમને ઓળખતો નથી બાઇ," નાના બરજોરજીએ સમજણ પાડી. "હું આ ગામનો રેહેવાસી નથી. મેં કોઇ દહાડો

તમારૂં ઘર જોયું નથી. હજુ આજે સવારમાંજ આ ગામમાં હું આવેલો છું, ત્યારે હું આઠ દિવસ ઉપર તમારે ઘેર જમવા કેમ કરીને આવેલો હોઇશ."

"અરે! આ તમે શું બોલોછો બરજોરજી?" પેલી બાઈએ ઠપકો આપવા માંડયો, "તમે સાંકળી આપવાનું વચન આપ્યું છે તેમ છતાં જો સાંકળી ન આપવી હોય તો મારી આપેલી ત્રણ હજારની વીંટી પાછી આપો."

"પણ તે જાણે છે કોણ?" નાના બરજોરજીએ કંટાળો ખાઇને કહ્યું. "મને વીંટીની ખબર નથી."

"મારી વીંટી લીધા વિના હું છોડનાર નથી" પેલી બાઈએ દ્રઢતાથી કહ્યું. "સાંકળી આપવાનું તમે વચન આપ્યું છે, તે ગયું તો ગયું."

"નાનો બરજોરજી પેલી બાઈને ઓળખતો નહોતો એ વાત ખરી, પરંતુ મોટા બરજોરજીએ તેણીને વચન આપેલું હોવાથી આ ભાઈ સાહેબને તેણીએ પકડયા હતા. નાનો બરજોરજી કંટાળીને પેલી બાઇના હાથમાંથી પોતાના હાથનું કાંડું ઝુંટવી નાઠો અને તેની પાછળ નાનો કેસર પણ નાઠો. પેલી બાઇ આ બે જણને ગાંડા થઇ ગયેલા સમજી પુતળીબાઈને ખબર આપવા દોડી.

"જ્યારે પેલી બાઈ પુતળીબાઈ પાસે પહોંચી ત્યારે તેને પુતળીબાઇએ માનથી આવકાર આપ્યો અને પછીથી આવવાનું કારણ પુછ્યું.

"તમારો ધણી તથા પેલો કેસર ગાંડા થઇ ગયા દીસે છે" પેલી બાઇએ ચલાવ્યું. "તે આઠ દહાડા ઉપર તમારી સાથે લડયા હશે તેથી મારે ઘેર જમવા આવ્યા હતા. તે દહાડે મને વચન આપ્યું હતુ કે હું તમને એક સોનાની સાંકળી આપીશ. તે બાબત મે આજે યાદ આપી, ત્યારે તે બોલ્યા કે, હું તમને ઓળખતો નથી. હું તમારે ઘેર કોઈ દહાડો જમવા આવ્યો નથી. હું તો પરગામનો રેહેવાસીછું આજ સવારથી આ ગામમાં આવ્યોછું."

"મને પણ કહેતાતા કે, હું તારી સાથે પરણ્યો નથી. હું તને ઓળખતો નથી." પુતળીબાઇએ કહ્યું. "તારે ઘેર આવવાનો નથી. હું તો ધર્મશાળામાંજ રહીશ. હું તો તદન કુંવારોછું, કદી પરણ્યોજ નથી. ત્યારે એ તે શું હશે? વળી પેલો કેસર પણ તેની ટાપસીઓ પુરતો હતો અને ખાવા સારૂ મીઠાઇ લઈ ધર્મશાળામાં બેઠો હતો."

"મને લાગે છે કે, તે બન્ને જણ ગાંડા થઇ ગયા છે." પેલી બાઇએ કહ્યું "તેઓની વેળાસર સંભાળ કરવી એ તમારૂં કામ છે, હું તો તમારી હેતસ્વીછું તેથી ખબર આપવા આવીછું, હાલ તો તેઓ થોડા ગાંડા છે પણ જો રખડતા રહેશે તો ગામના લોકો તેઓને વધારે ગાંડા બનાવશે."

"ત્યારે મારે કરવું કેમ?" પુતળીબાઇએ કંટાળીને પુછ્યું.

"કેમ શું?" પેલી બાઇએ કહ્યું. "તે બંને જણ ઘેર આવે એટલે સિપાઇઓ પાસે પકડાવી બાંધી બંને જણને એક એકાંત ઓરડામાં પુરી રાખવા અને જયાં સુધી તેઓ સાજા થાય નહીં ત્યાં સુધી તેઓને બહાર કાઢવા નહીં."

કેદ કરવાની પેલી બાઇએ સલાહ આપી અને પુતળીબાઇએ તે કબુલ રાખી. પેલી બાઇ પોતાને ઘેર ચાલી ગઇ અને પુતળીબાઇ દોરડાં તૈયાર રખાવી બરજોરજી તથા કેસરની ઘેર આવવાની વાટ જોતી બેઠી.

કોર્ટમાં મોટા બરજોરજી ઉપર સાંકળીનું હુકમનામું થયું તેથી પાંચ હજાર રૂપીયા લેવા સારૂ દરબારી કારકુનને સાથે લઇ તે પોતાને ઘેર આવ્યો, વકીલને ઘેર ગયેલો મોટો કેસર પણ આ વખતેજ ઘેર આવ્યો તેથી બંને જણ સાથેજ ઘરમાં પેઠા, પાંચ હજાર રૂપીયા દરબારી કારકુનને આપી વિદાય કર્યો કે તરત પુતળીબાઇએ તે બંને શેઠ ચાકરને બાંધવા હુકમ કર્યો. શીપાઇઓએ તેઓને તરત બાંધ્યા.

"અરે! અમને નાહક શામાટે હેરાન કરે છે?" મોટા બરજોરજીએ કહ્યું.

"તમે બંને જણ ગાંડા થઇ ગયાછો માટે સાજા થતાં સુધી કેદ કરવામાં આવશે" પુતળીબાઇએ હુકમ કર્યો.

"અમે ગાંડા નથી પણ ડાહ્યા છીએ." મોટા બરજોરજીએ કહ્યું. "તેં અમને બીલકુલ ખાવા દીધું નથી અને પાછી હેરાન કરે છે."

"મેં તમને મારી સાથે ખવરાવ્યું છે" પુતળીબાઇએ કહ્યું "તેમ છતાં બીલકુલ ખાધું નથી એમ કહે છે; તે ગાંડાઇ નહીં તો બીજું શું?"

મોટા બરજોરજી તથા મોટા કેસરે ઘણી આજીજી કરી પણ તે વિશે કશું ધ્યાન આપવામાં આવ્યું નહીં, તે બંને જણને એક

હવાવાલા ઓરડામાં પહેરેજ કરવામાં આવ્યા અને તેની ચોકી કરવા સારૂ શેરખાં મિયાંને બેસાડવામાં આવ્યો.

થોડીવાર પછી એક ઓળખીતા વાણીયાએ આવી પુતળીબાઇને ખબર આપી કે, બરજોરજી શેઠ તથા કેસર બંને જણ પેલી બાજુના રસ્તા ઉપરથી ચાલ્યા જાય છે, તે ઉપરથી તરત પુતળીબાઇએ શેરખાં મિયાંને બોલાવ્યો અને બરજોરજી તથા કેસર કયાં છે તે વિષે પુછયું. શેરખાએ જણાવ્યું કે ઓરડામાં હજુ કેદ પડેલા છે, પણ પુતળીબાઇને ભરૂસો આવ્યો નહીં તેથી શેરખાંને અનેક ભુંડી ગાળો દીધી અને તેને લુણ હરામી પણ કહ્યો. આખરે પોતાના સિપાઇઓને સાથે લઇ તે પેલી બાજુના રસ્તા તરફ દોડી.

"તે રસ્તા ઉપર પહોંચતાંજ તેને નાનો બરજોરજી તથા નાનો કેસર નજરે પડયા. નાના બરજોરજીએ પેલી સાંકળી ગળાંમાં ઘાલેલી હતી. નાના કેસરે શામાનનું પોટલું માથે લીધું હતું. બંને જણ વહાણમાં બેસવા સારૂ જતા હતા, એટલામાં પુતળીબાઈ આવી લાગી. 'સિપાઇઓ પકડો, બરજોરજી તથા કેસરને' એ પ્રમાણે શેઠાણીએ બુમ પાડી.

"હાય હાય, મારી નાખ્યા રે! કોઇ મદદ આપો મદદ" કરતા નાનો કેસર તથા નાનો બરજોરજી બંને જણ નાઠા. તેની પછવાડે પુતળીબાઈ, સિપાઇઓ અને બીજા તમાસગીરો પણ દોડયા. પેલી તરફ શેરખાં જમાદારને જયારે પુતળીબાઇએ ગાળોથી વધાવી લીધો હતો ત્યારે તેને ઘણોજ ક્રોધ ચડયો તેથી જઇને મોટા બરજોરજી તથા મોટા કેસરને કેદમાંથી છુટા કરી દીધા. બાંધેલા દોરડાં છોડી નાંખ્યાં તેથી તે બંને જણ હાઈસમાં ચાલ્યા ગયા.

"પેલા નાનો બરજોરજી તથા નાના કેસર હાય હાય વોય વોય કરતા નાઠા હતા, તેને એક બુઢી વેરાગણે પોતાના મઠમા આશ્રય આપ્યો અને પોતે ડેલીનું બારણું બંધ કરી બહાર ઉભી. પુતળીબાઇએ પોતાનો ધણી ગાંડો થઇ ગયો છે માટે મેળવવા આવી છે એમ ઘણુંએ જણાવ્યું પણ તે વેરાગણ ડગી નહીં. આખરે પેલા દીવના રેહેવાસી બુઢા દોરાબજીને ફાંસી દેવા સારૂ રાજા પોતે ચડી સ્વારીએ તે મઠ પાસે થઇને નિકળ્યો ત્યારે પુતળીબાઇએ પોતાનો ધણી મેળવવાની અરજ કરી.

"તમારો ધણી બરજોરજી કે?" રાજાએ પુછ્યું.

"હા સાહેબ" પુતળીબાઈએ કહ્યું "તે ગાંડા થઈ ગયાછે."

"બરજોરજી આપણી સાથે નથી?" રાજાએ પોતાના માણુસોને પુછ્યું. "હોય તો બોલાવો."

"છે જી" કહી એક માણુસ બોલાવવા દોડયો.

"આણી તરફથી પેલી બુઢી વેરાગણ નાના બરજોરજી તથા કેસરને અરજ કરવા સારૂ લઇને રાજા પાસે આવી અને પેલી તરફથી મોટા બરજોરજી તથા મોટા કેસર રાજાના બોલાવવાથી આવ્યા. કેવો અચબુઘ મેળાપ ? બુઢ્ઢા દોરાબજીએ પોતાના દીકરાઓને ઓળખ્યા અને હર્ષથી બુમ પાડી ઉઠયો. પેલી બુઢી વેરાગણે દોરાબજીને પોતાનો ધણી જાહેર કીધો અને પોતાનું અસલ નામ શીરીન જણાવ્યું. કેવો અચાનક મેળાપ? રાજાને કહેલી વાત નજરે જોવામાં આવી. શીરીને પોતાની અધુરી હકીકતથી શરૂ કીધું. "હું વહાણુમાંથી સુરતમાં ઊતરયા પછી છેવટ ભાવનગરમાં આવી આ મહના બાવાની ચેલી થઇ. આખરે તે બાવો મરી જવાથી હાલમાં હું મહાંત છું" આ ટુંક હકીકત પછી મોટા બરજોરજીને પોતાના ભાઈ તથા માબાપની ઓલખાણ કરાવવામાં આવી તેથી વીશ હજાર રૂપીયા આપી તે પોતાના બાપને છોડવી ગયા અને મા, બાપ, ભાઈ કેસરને પોતાને ઘેર લઇ ગયો. અત્યાર સુધી ચાલેલા ગોટાળાની હવે ભુલ ભાગી અને સૌ સંતોષ પામ્યાં. પેલી નોટો તથા સાંકળી નાના બરજોરજીએ પોતાના મોટા ભાઇને સોંપી દીધાં. થોડી મુદત પછી પીરોજબાઈ સાથે નાના બરજોરજીનાં લગ્ન થયાં અને તેને ભાવનગરમાંજ એક સારી નોકરી મળી.

સર્વ કુટુંબ હવેથી ભાવનગરમાંજ રહ્યું. ઘણી વખત આ ચારે જણુની રમુજી ભુલો બનતી હતી. નાના કેસરના પણ પાછળથી લગ્ન કીધાં હતાં. બંને બરજોરજી બહલાઈ જોય એવાજ હતા. તેથી આ બંને જોડાંઓની રમુજી ભૂલો ઘણી વખત માણુસોને ભુલવામાં નાંખતી હતી."

સમાપ્ત.

...જ બાર વાપરી ખાત્રી કરો.

કસ્તુરી જેવી અમૂલ્ય દવા દુનિયામાં કોઇ નથી.

ખાંસી, સ્વાસ, દમ, હાંફણ તથા પુષ્ટીને માટે.

VALJI'S MUSK PILLS.

વાલજીની કસ્તુરીની ગોળીઓ.

આ ગોળીઓ દહાડા ૧૪ ખાવાથી વરસ ૧૦ની જુની અથવા નવી ખાંસી, સ્વાસ, દમ, હાંફણ, તથા શરદી ઇત્યાદિ રોગોને જડમૂળથી ઉખેડી શરીરને પુષ્ટી આપેછે. તેમ એ ગોળીઓથી પેહેલેજ દહાડે ફાયદો થાયછે. વાપરવાની વિગત ડબી સાથે. કિંમત ગોળી ૩૬ની ડબી ૧નો રૂા. ૧. પોસ્ટેજ જુદું.

જો ત્રણ દિવસમાં તાવ ન જાય તો લીધેલા પૈસા પાછા.

સઘળી જાતના તાવને માટે અકસીર.

પેહેલેજ દહાડે ફાયદો કરનાર.

VALJI'S FEVER MIXTURE.

વાલજીની તાવની દવા.

એ દવા ત્રણ દિવસ નિરનસર પીવાથી રોજીઓ, એકાંતરીઓ, તરીઓ, ચોથીઓ અને ટાઢીઓ એવી સઘળી જાતના તાવને તથા તેથી ઉત્પન્ન થતી કળતર; પાણીની તરસ, માથાના દુખાવો, વગેરેને જડમુળથી ઉખેડી નાંખેછે, અને એજ ફીવરમિક્ષ્ચર દિવસ ૧૫ પીવાથી જેને (ગાંસણી) બરી કહેછે, તેને પણ સારો ફાયદો કરેછે. વાપરવાની વિગત ડબી સાથે. કિંમત શીશી ૧ના આના ૧૨ પોસ્ટેજ જુદું.

વૈદ્યશાસ્ત્રી વાલજી લવારામ,

ઠે. ડેન્સો હાલ પાસે— કરાચી.